Het optreden van de Nederlandse en de Republikeinse strijdkrachten 17 augustus 1945-15 augustus 1949

DOOR F. VAN DER VEEN

Schrijver van deze bijlage maakte deel uit van de groep van tien deskundigen die dr. L. de Jong begeleidde bij de totstandkoming van hoofdstuk 7. Over de inhoud hiervan hadden dr. de Jong en schrijver dezes een verschil van mening dat in de gedachtenwisseling niet tot een voor beiden aanvaardbare oplossing kon worden gebracht. Dr. de Jong bood daarop aan, de van zijn hoofdstuk afwijkende mening in een bijlage van deel 12 op te nemen. Schrijver dezes is dr. de Jong daarvoor erkentelijk en hij maakt daarvan gaarne gebruik.
Hij stelt het op prijs zijn dank uit te spreken aan mr. L. F. de Groot voor zijn juridische adviezen en aan mevr. drs. P. M. H. Groen voor haar geschiedkundige correcties. Beiden waren door dr. L. de Jong bij de beoordeling van zijn concepttekst ingeschakeld. Voorts gaat zijn dank uit naar majoor b.d. van het Knil KB. A. Blom die over zijn ervaringen over de strijd in Midden-Java waardevolle gegevens verstrekte, en naar generaal-majoor b.d. van de KL H. A. Kramer voor zijn algemene adviezen.

Oorlogsmisdrijven en oorlogsrecht

In de pers, radio en televisie is herhaaldelijk een aantal door de Nederlandse strijdkrachten gepleegde g.ewelddaden betiteld met de term 'oorlogsmisdrijven'. Het begrip oorlogsmisdrijf is omschreven in de ordonnantie 'Begripsomschrijving oorlogsmisdrijven' van I juni 1946, *Ind. Stbl.* 1946, nr. 44.
Deze ordonnantie, evenals een drietal gelijktijdig uitgegeven ordonnanties betreffende de rechtspleging oorlogsmisdrijven, was uitsluitend toepasselijk op door onderdanen van de vijandelijke mogendheid Japan

tijdens de Tweede Wereldoorlog begane schendingen van de wetten en gebruiken van de oorlog. Deze ordonnanties hebben dus geen betrekking op Nederlandse onderdanen. Als basis voor deze ordonnanties hebben onder meer gediend: de Deelaratie van Moskou van I november 1943, het Charter van het Internationale Tribunaal vastgesteld te Londen op 8 augustus 1945 en de Samenvatting van de aanbevelingen van de commissie van de Verenigde Naties van 29 augustus 1945 betreffende de Japanse oorlogsmisdrijven.

Vervolging wegens oorlogsmisdrijven was voor Nederlandse onderdanen dus volgens deze rechtspleging *niet mogelijk,* maar ook niet volgens de bestaande strafrechtspleging, aangezien deze het begrip oorlogsmisdrijven niet kent. Daarmede is niet gezegd dat eigen onderdanen (militairen) die zich schuldig maken aan een in het Wetboek van (militair) Strafrecht omschreven misdrijf niet zouden kunnen worden gestraft. Integendeel. Zij werden volgens de normale rechtspleging voor de rechter gebracht. De betiteling van door Nederlandse militairen bedreven geweldexcessen met *oorlogsmisdrijven* is derhalve onjuist.
De Nederlandse strijdkrachten waren bij de toepassing van geweld verplicht zich te houden aan de normen van het internationaal oorlogsrecht, zoals dat bij de Conventie van Genève van 1906 en het verdrag van de Haagse Vredesconferentie van 1907 was vastgesteld. Deze normen zijn van toepassing zowel op de krijgsmacht als op de vrijwilligerskorpsen van de strijdende mogendheden:

- die een vast en op enige afstand herkenbaar onderscheidingsteken dragen,
- die de wapens openlijk dragen,
- die zich in hun optreden gedragen naar de wetten en gebruiken van de oorlog.

Voorts dienen krijgsgevangenen met menslievendheid te worden behandeld.

Alle handelingen die in strijd zijn met het oorlogsrecht, zouden derhalve als een geweldsexces dienen te worden beschouwd. Als echter één der partijen, i. c. de Republikeinse militairen, zich niet houdt aan de bepalingen van het oorlogsrecht, is dit recht niet meer bindend voor de andere partij. Laatstgenoemde heeft dan de vrijheid, *wanneer de gevechtssituatie geen andere mogelijkheid biedt,* deze normen uit lijfsbehoud of ter bescherming van eigen of andermans leven te overschrijden. Deze overschrijding van de geweldsnorm is in dit geval te beschouwen als een noodzakelijke gevechtshandeling, afgedwongen door de tegenpartij. Bij de beoordeling of een handeling als een te verwijten exces moet worden

aangemerkt, is het noodzakelijk de situatie, waarin de handeling heeft plaats gevonden, in de overweging te betrekken.

In de strijd in de jaren '45 *tim* '49 in Nederlands-Indië zijn drie vormen van geweld te onderscheiden:
- daden van geweld binnen de normen van het oorlogsrecht;
- daden van geweld die de normen van het oorlogsrecht overschreden, die echter noodzakelijk waren uit lijfsbehoud of ter bescherming van eigen of andermans leven en uitgelokt door een tegenstander die door zijn optreden geen beroep kon doen op de bepalingen van het oorlogsrecht;
- daden van geweld die de normen overschreden, zonder dat de geveehtssituatie daartoe noodzaakte.

Daar het internationale oorlogsrecht zich niet bezig houdt met beschrijving van gronden die de wederrechtelijkheid van de handeling en daarmede de strafbaarheid opheffen, moet voor de beoordeling of hiervan sprake kan zijn, bij het eigen nationale (Nederlandse en Nederlands-Indische) strafrechtstelsel te rade worden gegaan. Het Nederlandse (Nederlands-Indische) strafrecht kent, evenals het strafrecht van andere landen, de rechtvaardigheidsgrond en daarmede strafuitsluiting, in gevallen van *noodtoestand* en van *noodweer.*

Artikel s i lid 1 van het Nederlands Wetboek van Strafrecht luidt:
'Niet strafbaar is hij die een feit begaat, geboden door de noodzakelijke verdediging van eigen of eens anders lijf, eerbaarheid of goed tegen ogenblikkelijke, wederrechtelijke. aanranding' *(noodweer).*
Artikel 40 luidt:
'Niet strafbaar is hij die een feit begaat waartoe hij door overmacht is gedrongen' *(noodtoestand).*

Van Bemrnelen' betoogt dat de rechtspraak in binnen- en buitenland het overmachtsbegrip verder heeft uitgebreid tot alle gevallen, waarin een *noodtoestand* voor een of ander belang bestaat. Degene, die dit belang beschermt en daarvoor een ander minder zwaarwegend belang aantast en zodoende een feit begaat dat formeel aan een delictsomschrijving beantwoordt, is niet strafbaar. Dat geldt zowel bij een conflict tussen twee rechtsbelangen als tussen twee rechtsplichten of tussen een rechtsbelang

en een rechtsplicht.
Voor de straffeloosheid moet aan twee vereisten voldaan zijn, nl. het proportionaliteitsbeginsel (evenredigheid tussen beschermd en geschon-

den belang dat minder zwaar of gelijkwaardig moet zijn) en het subsidiariteitsbeginsel (er moet geen minder vèrgaande mogelijkheid zijn geweest het zwaarst of althans even zwaarwegende belang te beschermen).
Volgens deze in het Nederlands strafrecht algemeen aanvaarde beginselen zouden daden van geweld, begaan door leden van de Nederlandse strijdkrachten, ook aloverschreden zij normen van het oorlogsrecht, niet voor vervolging in aanmerking komen, indien zij voor eigen of andermans lijfsbehoud of voor bescherming van goederen *noodzakelijk* waren en daardoor werden gerechtvaardigd. Dergelijke daden kunnen in die omstandigheden dan ook niet als strafbare excessen worden beschouwd.

Het Republikeinse militaire optreden
Het militaire optreden van de Republikeinen op Java en Sumatra bestond aanvankelijk, voor de komst van de Britse en Nederlandse troepen, uit plunderingen, het molesteren, gevangen nemen en ontvoeren van Nederlanders, die zich buiten de interneringskampen bevonden, en van Chinezen, Christelijke Ambonnezen en Menadonezen, kortom van eenieder die verdacht werd van pro-Nederlandse sympathieën. Opgezweept door toespraken van Soekarno en andere Republikeinse leiders tot grote menigten en over de radio (de 'zingende torens'), ontaardden deze geweldplegingen in moordpartijen en aanvallen op interneringskampen, waarin Nederlandse vrouwen en kinderen, in afwachting van hun evacuatie, nog verbleven. Op den duur nam deze terreur de vorm aan van rassenvervolging van Nederlanders en Chinezen.
Na aankomst van de Britse en Nederlandse troepen kon deze gruwelijke terreur voor een groot deel worden gestopt en konden de geïnterneerde Nederlandse vrouwen en kinderen in Midden -Java en de Nederlandse gevangenen in Soerabaja in veiligheid worden gebracht. De Republikeinen gingen daarop over tot het gevangen nemen van Nederlanders die, ook gedurende de Japanse bezetting, nog buiten de karnpen verbleven en verplaatsten hen naar het binnenland, buiten bereik van de Britse en Nederlandse troepen, waar zij als gijzelaars gevangen werden gehouden.
De Republikeinen ontwikkelden in de loop van '47 een Z.g.'guerrilla', die niet als een regelmatige militaire actie kon worden beschouwd. Kenmerken van deze 'guerrilla' waren o.a.:

de Republikeinse eenheden moesten een directe confrontatie met de Nederlandse troepen uit de weg gaan en zich beperken tot beschietingen van buitenposten en convooien en het plegen van sabotages;
- de bevolking werd met de grofste terreur gedwongen aan de gewapende strijd deel te nemen; onder bedreiging van represailles tegen hun familie werden jonge dorpsbewoners onder dwang ingedeeld in de gelederen van de Republikeinse eenheden;
- de Republikeinse militairen verscholen zich, veelal zonder een in het oorlogsrecht vereiste herkenningsonderscheiding te dragen en zonder de wapens openlijk mee te voeren, onder de bevolking;
- Nederlandse militairen die in handen van de Republikeinen waren gevallen, werden gemarteld, verminkt en vermoord.
Voor het voeren van de 'guerrilla' werd onder de centrale legerleiding een organisatie van autonome commando's opgebouwd. Aan de top werd

de legerleiding gekoppeld aan de Republikeinse regering, alle bestuursniveaus van de bestuursstructuur daaronder werden samengevoegd met de militaire commandostructuur. Aldus werden' *Wehrkreise'* gecreëerd door de provinciale gouverneurs te koppelen aan de territoriale cornmandanten, de regenten aan de commandanten van de militaire districten, de *wedana's* en dorpshoofden aan de commandanten van de militaire onderdistricten. Op deze wijze kreeg het Republikeinse leger in een aantal gebieden een *ijzeren greep* op de bevolking.

De terreur op de bevolking richtte zich na de Eerste en vooral na de Tweede Politionele Actie onder meer op de Indonesische bestuursambtenaren, politiefunctionarissen en dorpshoofden, waarvan de laatste twee jaar alleen op Java, naar schatting twee- à drieduizend werden geliquideerd en vervangen door Republikeinse ambtenaren, die in *'Wehrkreis'*< verband de bevolking dwongen aan de gewapende strijd deel te nemen. (Men moet zich voorstellen dat de Nederlandse illegaliteit tijdens de Duitse bezetting alle Nederlandse burgemeesters en hun gezinnen, na eerst een aantal van hun vrouwen te hebben verkracht, zou hebben vermoord en de Nederlandse bevolking zou hebben gedwongen aan de gewapende strijd tegen de Duitsers deel te nemen!) Door het elimineren van de bestuursambtenaren en dorpshoofden, de gedwongen inschakeling van de bevolking in de strijd en het zich verschuilen tussen de bevolking, offerde het Republikeinse regime zijn eigen bevolking op. De Republikeinse strijdmethode onderscheidde zich door het *systematisch* bedrijven van daden van geweld, die niet noodzakelijk waren door de gevechtssituatie of een noodtoestand, die door de hoogste militaire commandanten waren opgedragen en door de Republikeinse politieke

leiding waren goedgekeurd.
Kortgeleden vertelde de Indonesische oud-hoogleraar in de cultuurgeschiedenis aan de Universiteit van Djokjakarta, Y. B. Mangunwijaya, hoe een majoor van het Republikeinse leger in I949, na de soevereiniteitsoverdracht, uit de bergen, waar hij de guerrillakrijg had gevoerd, onder veel eerbetoon in de stad Malang terugkeerde. Hij sprak de menigte toe: 'Jullie broeders en zusters hebben mooi gesproken en geopperd dat wij helden zijn. Dit is helaas niet waar, wij zijn geen helden, wij zijn deze jaren rovers, moordenaars en misdadigers geworden.

Het optreden van de Nederlandse strijdkrachten
Het tactisch optreden van de drie krijgsmachtdelen, de Koninklijke Marine (KM), de Koninklijke Landmacht (KL) en het Koninklijk Nederlands-Indische Leger (Knil), was afgestemd op het geldende internationale oorlogsrecht. Zo was voor het Knil het voorschrift 'Bepalingen van het Conventionele oorlogsrecht' van kracht en was de gedetailleerde uitwerking daarvan voor het militaire optreden onder meer voorgeschreven in het 'Voorschrift Politiek-politionele Taak Leger' (VPTL). Dit voorschrift bevatte een 'nauwkeurige politionele gedragsnormering, deels ingegeven door een streven naar het vermijden van toenemende verbittering bij de tegenstander, deels door humanitaire overwegingen'." Een menselijke benadering van gevangenen werd voorop gesteld.
De Nederlandse strijdkrachten werden echter geconfronteerd met een tegenstander die een strijdwijze toepaste die niet in overeenstemming was met het internationale oorlogsrecht, nl. het zich verschuilen tussen de bevolking zonder het dragen van een herkenningsteken en zonder de wapens openlijk mee te voeren. Voorts door het uitoefenen van terreur

op de bevolking. Vooral na de Tweede Politionele Actie is op Java door de grote gebiedsuitbreiding, waardoor het tekort aan troepen pijnlijk aan het licht kwam, en door het gemis van de ervaren oorlogsvrijwilligersen Knil-bataljons, die in '48 waren gedemobiliseerd, in een aantal gebieden een *noodtoestand* ontstaan. De troepencommandanten in die gebieden stonden voor een dilemma. Zij hadden de plicht de openbare orde te handhaven opdat werknemers ongehinderd naar hun werk konden

gaan, en de bevolking de tuinen en velden kon bewerken en haar produkten ongehinderd naar de markt kon brengen.
Doch zij stonden tegenover een tegenstander, die zonder enige terughoudendheid bereid was zijn bevolking op te offeren.
Incidenteel is in die gebieden door troepencommandanten overgegaan tot het nemen van maatregelen van contra-terreur teneinde het verlies aan doden en gewonden bij hun eigen onderdeel te beperken. Deze daden van geweld, noodzakelijk uit lijfsbehoud en ter bescherming van mensenlevens, zijn, zoals hiervoor reeds betoogd, te rechtvaardigen omdat zij zijn gepleegd in een situatie van overmacht.

Niet ontkend mag worden dat er ook gewelddaden zijn gepleegd die niet door een noodtoestand waren gerechtvaardigd. Misschien zelfs, en wel bij eenheden waar de discipline onvoldoende werd gehandhaafd, in een groot aantal gevallen. In een oorlogssituatie krijgen sadisten, die men nu eenmaal in alle geledingen van de maatschappij aantreft, hun kans zich te laten gaan. Doordat het Nederlandse (Nederlands-Indische) strafrecht geen oorlogsmisdrijven voor Nederlanders kent, konden zij uitsluitend worden vervolgd en bestraft wanneer hun wandaden pasten in een omschrijving van het Wetboek van Strafrecht of misdrijven waren, opgenomen in enige andere wettelijke strafbepaling.
Het waren *individuele* ontsporingen en geen systematische methoden door de Nederlandse strijdkrachten toegepast. Een aantal van deze excessen werd strafrechtelijk vervolgd; andere gevallen van ontsporing zijn in een beperkte kring geheim gehouden en zijn niet ter kennis gebracht van de tot vervolging bevoegde autoriteiten. In dit verband is het dienstig te vermelden dat de aan Republikeinse zijde gepleegde misdrijven met de mantel der liefde werden toegedekt.
Slechts in Zuid-Celebes is gedurende een zevental weken door de Nederlandse troepen *systematisch* een contra-terreur gevoerd. Hiervoor wordt verwezen naar het hierna volgende Schematische Overzicht.
In zoverre het Nederlandse militaire optreden in Nederlands-Indië de normen van het oorlogsrecht heeft overschreden, is dit, afgezien van incidentele ontsporingen, een reactie geweest op de Republikeinse strijdwijze. Het is daarom noodzakelijk de Nederlandse acties te relateren aan het Republikeinse optreden. Slechts op deze wijze is het mogelijk een goed inzicht te verkrijgen in het gebruik van geweld door de Nederlandse troepen.

Het militair optreden van de Republikeinse, Britse en Nederlandse strijdkrachten in de periode augustus 1945-augustus 1949.

Een schema

***Eerste periode* (15 augustus - 29 september '45)**
Er bevonden zich geen gewapende militaire eenheden van de Britten en Nederlanders op Java en Sumatra. De Japanse militaire commandanten

waren verantwoordelijk voor de handhaving van de orde en rust en in het bijzonder voor de veiligheid van de krijgsgevangenen en de geïnterneerde Nederlandse burgers (mannen, vrouwen en kinderen). Steeds vaker werden Nederlanders, Chinezen, Christelijke Ambonnezen en Menadonezen door Republikeinen gemolesteerd, gevangen genomen of ontvoerd; voortdurend vonden plunderingen plaats.

Tweede periode **(29 september '45 - 31 december '45)**
Britse troepen landden op Java en Sumatra (met daarnaast een gering aantal Nederlandse militairen te Batavia, die onder Brits commando stonden).
Op II oktober '45 seinde Admiraal Mountbatten aan de Engelse Chefs van Staven te Londen dat de Republiek Indonesië ongeveer 100.000 Nederlandse geïnterneerden als gijzelaars gevangen hield en dat Soekarno had verklaard de veiligheid van hen nog maar vier dagen te kunnen garanderen. Het Hoofdkwartier van het Indonesische Volksleger proclameerde met ingang van zonsondergang op 13 oktober '45 de guerrillaen de economische oorlog tegen alle Nederlanders, Indo-Europeanen en Ambonnezen op Java. Opgezweept door toespraken van Soekarno en andere Republikeinse leiders gingen de Republikeinen over tot het vermoorden van Nederlanders en Ambonnezen, en in een later stadium van Chinezen.
Deze terreur nam langzamerhand een vorm aan van rassenvervolgingen. Nederlandse vrouwen en kinderen werden in Tjikampek (West-Java) uit de trein gehaald en afgemaakt. Duizenden Nederlandse mannen, vrouwen en kinderen, die buiten de interneringskampen verbleven, werden in Soerabaja, Buitenzorg en Bandoeng in gevangenissen opgesloten; velen werden gemarteld en omgebracht. Vrouwenkampen op Midden-Java werden aangevallen. In een kamp te Ambarawa werden vrouwen op een grasveld bijeengedreven en met handgranaten bestookt. Een colonne vrachtauto's met vrouwen en kinderen, uit het binnenland op weg naar Soerabaja, werd door Republikeinen aangevallen waarbij meer dan honderd inzittenden omkwamen. Vele honderden Chinezen werden gedood of ontvoerd en hun huizen geplunderd. De Indonesische Christen-bevolking van het dorp Depok werd grotendeels uitgemoord. Duizenden Nederlanders die buiten de karnpen verbleven, werden in het binnenland, buiten bereik van de Britse troepen, geïnterneerd en als gijzelaars gevangen gehouden.

Zwakke Britse eenheden slaagden erin, onder voortdurende aanvallen van de Republikeinen, de zieken van het hospitaal te Magelang naar Semarang te evacueren. Daarbij werden door de Britten vele *kampongs* in brand gestoken en vielen onder de bevolking vele slachtoffers. Van de door de Britten te Magelang achtergelaten vluchtelingen (Nederlanders en Ambonnezen) werden er 460 door de Republikeinen afgemaakt. Japanse en Britse troepen wisten de Republikeinse aanvallen op de vrouwenkampen af te slaan en de vrouwen en kinderen te evacueren; 160 van laatstgenoemden overleefden deze aanvallen niet. Britse troepen in Soerabaja leden ernstige verliezen bij het bevrijden van de nog in leven zijnde gevangen genomen Nederlanders. Bij de strijd in Soerabaja en de evacuatie van de vrouwenkampen in Midden-Java vielen vele doden onder de bevolking en werden door de Britten vele *kampongs* en stadswijken in brand gestoken. Bij Bekassi werden 22 inzittenden van een Brits vliegtuig, dat daar een noodlanding maakte, door de Republikeinen

afgemaakt. De Britten voerden daarop een strafexpeditie uit waarbij een deel van de bevolking van Bekassi werd gedood en het dorp in brand gestoken.
In Bantam werden talrijke Indonesische bestuursambtenaren vermoord; soortgelijke acties vonden plaats in Soerakarta, Pekalongan en Madioen. Op Bali werden op 26 november 120 Indonesiërs (onder wie vrouwen en kinderen) omgebracht.
Het aantal vermoorde Nederlanders wordt geschat op 3500; het aantal omgekomen Chinezen was vele malen groter. Over het aantal slachtoffers onder de Ambonnezen en Menadonezen zijn geen gegevens beschikbaar doch dit werd op vele honderden zo niet duizenden geschat.

Derde periode **(I januari '46 - I december '46)**
Nederlandse troepen van de Koninklijke Marine (KM), Koninklijke Landmacht (KL) en het Koninklijk Nederlands-Indische Leger (Knil) landden op Java en Sumatra en werden gelegerd in de acht enclaves (Batavia, Buitenzorg, Semarang, Soerabaja, Bandoeng, Medan, Padang en Palembang). Zij werden onder Brits commando gesteld. Het Britse militaire optreden beperkte zich tot de beveiliging van de enclaves. Zij deden geen pogingen meer de Nederlanders, die op Republikeins gebied geïnterneerd waren en door de Republiek in gijzeling gehouden, te bevrijden.

Het was de Nederlandse troepen verboden buiten de enclaves op te treden. Alleen te Soerabaja, waar de Republikeinen het water voor de bevloeiing van de rijstvelden hadden afgesneden, werd de enclave door de Nederlandse troepen uitgebreid.
In januari '46 werden de meeste Indonesische bestuurshoofden in Atjeh afgemaakt; in maart '46 gebeurde dat ook op Sumatra's Oostkust.
In Noord-Sumatra werden 7000 Christen Batakkers vermoord, op Midden-Sumatra 260 Chinezen en in mei '46 700 Chinezen te Tangerang (West-Java).
Op 15 oktober '46 werd een wapenstilstand gesloten tussen de Nederlanders en de Republiek. De Republikeinse opperbevelhebber Soedirman weigerde echter het bestand te aanvaarden. Op 15 november '46 werd een ontwerp-overeenkomst te Linggadjati gesloten, waarbij Nederland zich verbond binnen twee jaar de soevereiniteit over te dragen aan de Verenigde Staten van Indonesië. **In** november verlieten de Britse troepen Java en Sumatra. Op 30 november '46 eindigde het gezag van Mountbatten over Nederlands-Indië.
De vele duizenden Nederlanders die op Republikeins gebied in gijzeling werden gehouden werden van april '46 af door de Republiek naar de enclaves op Java geëvacueerd. (Midden '47 waren in totaalongeveer 38.000 Nederlanders, 10.000 Chinezen en een onbekend aantal Ambonnezen in de enclaves aangekomen).

Vierde periode **(I december '46 - 21 juli '47)**
Het gezag over Nederlands-Indië werd nu door het Nederlands-Indische Gouvernement uitgeoefend. De Nederlandse troepen van de KM, KL en het Knil bevonden zich op Java en Sumatra binnen de acht enclaves.
Op 26 december '46 gaf generaal Soerdirman opdracht aan de Republikeinse strijdkrachten de strijd tegen de Nederlandse enclaves op te voeren; een maximum aan strijdkrachten moest naar de fronten worden gestuurd. De Nederlandse troepen bestreden de binnengedrongen tegenstanders en achtervolgden hen, vaak buiten de enclaves tot in Republikeins gebied.

Op 15 februari '47 aanvaardde generaal Soerdirman alsnog de wapenstilstand.
Op 21 maart '47 werd de Linggadjati-overeenkomst door Nederland en de Republiek ondertekend.
Op Republikeins gebied werd het liquideren van Indonesiërs, die verdacht werden Nederland goed gezind te zijn, voortgezet. Ook Chinezen werden vervolgd. Op Zuid-Sumatra werden in januari '47 250 Chinezen omgebracht.

Vijfde periode **(21 juli '47 - 21 december '48)**
Op 21 juli '47 begonnen de Nederlandse troepen met de uitvoering van de Eerste Politionele Actie. Grote delen van Java en Sumatra kwamen onder Nederlands gezag. Honderden Nederlanders, die nog als gijzelaars op Republikeins gebied aanwezig waren, werden bevrijd. Duizenden Chinezen op Java en Sumatra werden echter alsnog door de Republikeinen omgebracht en hun huizen werden geplunderd.
Op 4 augustus '47 werd de Politionele Actie beëindigd. Een internationale commissie van de Verenigde Naties arriveerde op Java en Sumatra om de uitvoering van het staakt het vuren te controleren en toezicht te houden op de vaststelling van de demarcatielijnen tussen de gebieden van de beide partijen.

Na drie-en-een-half jaar Japanse onderdrukking en oorlogseconomie en twee jaar Republikeins bestuur kwam in het door de Nederlandse troepen bezet gebied weer welvaart. De produktie van de meeste plantages, fabrieken en olievelden kwam weer op gang (in 1948was de uitvoer van produkten van cultuurondernemingen en andere exportprodukten het drievoudige van het jaar daarvoor). De verarmde bevolking profiteerde van de herkregen welvaart, de verkrijgbaarheid van kleding en andere noodzakelijke artikelen en van de voorzieningen voor de volksgezondheid (in vele overgenomen gebieden heerste een pokkenepidemie).
In de Nederlandse gebieden hielden zich in de minder toegankelijke streken nog kleine groepen van het Republikeinse leger schuil (de *'pockets ').* Zij terroriseerden de werknemers van de afgelegen plantages en pleegden sabotages.

Op 17 januari '48 werd onder toezicht van de commissie van de Verenigde Naties de *'Renville'-overeenkomst* gesloten waarbij behalve tot een bestand ook werd overeengekomen dat de *'pockets'* naar het Republikeins gebied zouden worden geëvacueerd.
In augustus/september '48 vonden, ondanks de *'Renville'* -overeenkomst, massaal herinfiltraties in het Nederlandse gebied plaats. De infiltranten terroriseerden de bevolking, in het bijzonder de Indonesische bestuursambtenaren waardoor vele slachtoffers vielen. Nederlandse militairen die in handen vielen van de Republikeinen, werden gemarteld, verminkt en gedood. De Nederlandse strijdkrachten bestreden de infiltranten waarbij enkele troepencommandanten door het optreden van de Republikeinen genoodzaakt waren maatregelen van contra-terreur te nemen. Incidentele ontsporingen van geweld vonden plaats. De bestandsschendingen van de *'Renville'* -overeenkomst namen voortdurend in aantal toe.

Zesde periode **(21 december '48 - 15 augustus '49)**
Op 21 december '48 begon de Tweede Politionele Actie waarbij het Republikeins gebied op Java bijna geheel werd bezet en op Sumatra het Nederlands gebied uitgebreid. Op 5 januari '49 werd deze Politionele

Actie gestaakt. De voorbereide totale 'guerrilla' -oorlog werd door de Republiek tot uitvoering gebracht.
De Republikeinse versie van de 'guerrilla' had tot gevolg dat onder de bevolking vele slachtoffers waren te betreuren.
Alleen al onder de Indonesische bestuursambtenaren en dorpshoofden werden er op Java een duizendtal vermoord of ontvoerd.
Het bleek spoedig dat de Nederlandse troepen, die nu over een veel groter gebied waren verspreid, gebrek aan mankracht hadden. In enkele gebieden waar het gebrek aan voldoende troepen zich deed voelen of waar onervaren eenheden waren ingezet, waren onderdeelscommandanten genoodzaakt ter bescherming van hun eigen mensen contra-terreurmaatregelen te nemen. Bij onderdelen waar de discipline onvoldoende werd gehandhaafd, vonden zonder dat de gevechtssituatie daartoe aanleiding gaf, ook ontsporingen van geweld plaats die als excessen moeten worden gekwalificeerd.
Na het tot stand komen van de van Royeri/Roem-overeenkomst op 7 mei' 49 werd het voor eenieder duidelijk dat alle gebieden nog voor het einde van dat jaar aan de Republikeinse troepen moesten worden overgegeven.
In de laatste week van juni '49 werd de residentie Djokjakarta door de Nederlandse troepen ontruimd, op 10 augustus '49 werd het 'staakt het vuren' afgekondigd, gevolgd door de soevereiniteitsoverdracht op 27 december '49 aan de Verenigde Staten van Indonesië.

Zuid-Celebes
Nadat door Soekarno in november '45 de Republikeinse gouverneur Ratoe Langie naar Zuid-Celebes was gezonden, heerste in dit gebied, waar zich Australische en Knil-eenheden bevonden, onrust. Na vertrek van de Australische troepen in februari '46 infiltreerden daar uit Java afkomstige Republikeinse militairen. Er werd een ware terreur op de bevolking uitgeoefend waarbij van juli '46 tot en met februari '47 1600 personen, vaak op gruwelijke wijze, werden afgemaakt en 400 ontvoerd.
De daar aanwezige Nederlandse troepen konden de situatie niet onder controle krijgen en er ontstond een *noodtoestand,* waartegen normale wettelijke middelen niet toereikend bleken.
Door de Legercommandant werd een afdeling van het Korps Speciale

Troepen (KST) onder kapitein Westerling derwaarts gezonden die op I I december '46 een contra-terreur ontketende.
Op aanwijzing van de bevolking executeerden hij en zijn afdeling zonder proces ruim 1500 personen. Daarbij was zijn ondercommandant, die tijdens de Duitse bezetting in Nederland in het verzet zijn sporen had verdiend, de belangrijkste uitvoerder. De luitenant-gouverneurgeneraal kondigde op II december '46 de Staat van Oorlog voor Zuid-Celebes af; de procureur-generaal te Batavia verklaarde op 6 januari '47 dat er naar zijn oordeel sprake was van 'door het noodrecht gerechtvaardigde *militaire* acties'. De acties van Westerling werden op 28 februari '47 beëindigd. Door andere Knil-eenheden werden in die periode eveneens ruim 1500 personen doodgeschoten en door de bevolking (burgerwachten en dorpspolitie) 650 geliquideerd.
Overmacht dwong tot contra-terreur en is de rechtvaardiging ervan, hetgeen tevens leidt tot schulduitsluiting. Immers er bestond geen andere mogelijkheid de bevolking te beschermen tegen de Republikeinse terreur (subsidiari teitsbeginsel).
Hoewel als gevolg van de contra-terreur meer doden zijn gevallen dan door de terreur van de Republikeinen, kunnen de aantallen slachtoffers

veroorzaakt door beide partijen, geacht worden van gelijke orde van grootte te zijn, zodat ook aan het proportionaliteitsbeginsel geen geweld werd gedaan.
Ook hier zijn zeker incidentele gewelddaden gepleegd die niet voor het beheersen van de noodtoestand waren vereist.
Op voorstel van de Legercommandant benoemde de luitenant-gouverneur-generaal een commissie met als voorzitter mr. Enthoven, die een onderzoek instelde over het militaire optreden in Zuid-Celebes. Naar aanleiding van het rapport dat de commissie uitbracht, adviseerde de Legercommandant dat vervolging van een tweetalofficieren en een onderofficier noodzakelijk was. In 1950, dus na de soevereiniteitsoverdracht, besloot de Ministerraad echter niet tot vervolging over te gaan.
Een politieke beslissing!
Het Nederlandse militaire optreden had tot resultaat dat de orde en rust *geheel* waren hersteld. De rijstaanplant, die door de terreur dreigde te mislukken, werd weer ter hand genomen. Hoogst belangrijk was ook dat de vorming van de deelstaat Oost-Indonesië waartoe tijdens de conferentie van Den Pasar werd besloten, in alle rust tot stand kon komen.
In dit verband is het dienstig te vermelden dat de Republiek Indonesië bij het neerslaan van de communistische opstand in 1948 te Madioen de

noodtoestand heeft afgekondigd. Het aantal slachtoffers dat daarbij onder de Indonesische bevolking is gevallen, werd op het tienvoudige geschat van het aantal dat in Zuid-Celebes door de Nederlandse contra-terreur is omgekomen.

Conclusie
Uit het schema blijkt dat, voordat op Java en Sumatra Nederlandse troepen met de verantwoordelijkheid van het handhaven van orde en rust werden belast (nl. na het vertrek van de Britse troepen in november '46), de Republikeinse strijders reeds zeer vele Nederlanders, Chinezen, Arnbonnezen, Menadonezen en andere Christen-Indonesiërs hadden vermoord en plunderingen op grote schaal hadden plaats gevonden. Bovendien waren de Nederlandse militairen op de hoogte van de wijze van optreden van de Britse troepen die bij de evacuatie van een deel van de Nederlandse krijgsgevangenen en burger-geïnterneerden genoodzaakt waren geweld toe te passen waarbij vele slachtoffers onder de bevolking vielen, *kampongs* en stadswijken werden platgebrand en strafexpedities uitgevoerd.

Na het vertrek van de Australische troepen uit Celebes en van de Britse troepen uit Java en Sumatra werden de Nederlandse strijdkrachten geconfronteerd met een situatie waarbij de Republikeinen tot de aanval overgingen (de infiltratie van Republikeinse militairen in de tweede helft van '46 in Zuid-Celebes en het bevel tot de aanval van generaal Soedirman op 26 december '46).

De door de Republikeinen gepleegde rassenvervolgingen, het weloverwogen liquideren van duizenden Indonesische bestuursambtenaren en dorpshoofden en het martelen, verminken en vermoorden van Nederlandse militairen die in handen van de Republikeinen vielen, hebben emotioneel verklaarbare reacties gehad, waardoor het kon voorkomen dat bij enkele Nederlandse eenheden, waar de troepencommandanten de troep onvoldoende in de hand hadden, ongeoorloofde geweldontsporingen

konden plaats vinden.

Het Republikeinse militaire optreden had de vorm van een *systematische* terreur, geheel in strijd met de bepalingen van het oorlogsrecht. Deze wijze van oorlogvoeren was, met instemming van de politieke leiding, door het Republikeinse opperbevel bevolen. De Nederlandse troepen daarentegen, met uitzondering van het geval Zuid-Celebes, zijn ten

strijde getrokken met inachtneming van de bepalingen van het oorlogsrecht. Door het tekort aan voldoende troepen was in enkele gebieden als gevolg van de Republikeinse 'guerrilla' een noodtoestand ontstaan waardoor de troepencommandanten aldaar genoodzaakt waren *incidenteel* maatregelen van contra-terreur te nemen. Dat in een aantal gebieden, buiten de bevolkingscentra op Java en Sumatra, de Nederlandse commandanten de situatie niet geheel meester waren, was het gevolg van het feit dat zij niet bereid of in staat waren contra-terreur toe te passen. De Nederlandse troepen waren *in die gebieden* niet opgewassen tegen de door het Republikeinse leger uitgeoefende terreur en de bereidheid zonder eonsideratie zijn eigen bevolking op te offeren aan het politieke doel.

De politieke verantwoordelijkheid

Schermerhorn noteerde, tijdens zijn verblijf te Batavia, op 15 februari '47 in zijn dagboek dat 'een soldaat' nog weer eens een boekje open deed over 'de methoden die door onze troepen, althans in grote meerderheid, worden toegepast.'
Het betrof de gruwelpraktijk van de z.g. waterproef.
Schermerhorn eindigde zijn aantekening met: 'Het was een uitermate triest verhaal van demoralisatie en beestachtigheid'. Afgezien van het feit dat 'een soldaat' moeilijk kan beoordelen of dergelijke gruwelpraktijken 'in grote meerderheid door onze troepen' zouden zijn toegepast, is de aantekening van Schermerhorn op zichzelf 'een triest verhaal'.
Schermerhorn was als minister-president in '45 verantwoordelijk voor het Indië-beleid. Hij verbood van der Plas op 29 september '45 besprekingen met Soekarno te beginnen. Ook van Mook, die op 4 oktober '45 voor het eerst te Batavia voet aan land zette, kreeg op 13 oktober '45 het verbod opgelegd met Soekarno contact op te nemen.
Schermerhorn, door Beel opgevolgd als minister-president, kwam in september '46 als voorzitter van de Commissie-Generaal te Batavia, waar hij geconfronteerd werd met het resultaat van zijn beleid.
Zijn reactie was een afkeuring van de wijze van optreden van de uitvoerders van dat beleid.
Hij trad echter niet op tegen deze 'demoralisatie en beestachtigheid', hij tolereerde het, hij bepleitte geen wijziging van het politieke beleid.

Integendeel. In november '46 nam hij deel aan de bespreking waarin werd besloten Westerling en het Korps Speciale Troepen een contra-terreur op Zuid-Celebes te laten uitvoeren; in juli '47 drong hij er bij Beel op aan bij de Eerste Politionele Actie óók Djokjakarta, 'de geestelijke pesthaard', te bezetten.
Van Doorn en Hendrix omschrijven deze houding als het afwentelen van de verantwoordelijkheid op het leger (de uitvoerders). 'De consequenties van een dergelijke afwenteling zijn ernstig. Zij sluiten de verwachting in dat geweld moreel afkeurenswaardig is en daarom 'eigenlijk' niet mag voorkomen' ... 'De militairen dragen een vroegere verantwoordelijkheid,

maar ook zij zijn ... instrument. Vooraan in de keten van oorzaak en gevolg, die hier een relatie is tussen daad en schuld, staan de politieke leiders, de enigen die in onze maatschappij gerechtigd zijn het gebruik van geweld ... te doen toepassen'.

Tenslotte moet nog worden opgemerkt dat de politieke beslissing bij de Eerste Politionele Actie niet tot bezetting van Djokjakarta (de zetel van de Republikeinse regering en het opperbevel van het Republikeinse leger) over te gaan, zich in het vervolg van de strijd gewroken heeft. De Republikeinen werden daardoor in de gelegenheid gesteld hun strijdkrachten te reorganiseren en hun 'guerrilla' - en *'Wehrkreis'* -systeem te perfectioneren.

Deze politieke beslissing heeft tot gevolg gehad dat bij de Nederlandse troepen veel meer doden en gewonden waren te betreuren.